

**ԱՌԱՃՆԵՐԻ ԵՎ ԱՍԱԳՎԱԾՔՆԵՐԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀՆԱՐՆԵՐԸ (ՍԵՐՎԱՆՏԵՍԻ «ԴՈՆ ԿԻՏՈՏ» ՎԵՊԻ
ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ)**

Իսպանական ժողովրդական ստեղծագործություններում առկա հարյուրավոր առածներ իրենց նմանակը ունեն աշխարհի շատ ազգերի գրական ժառանգության մեջ, սակայն, ինչպես մյուս ժողովուրդների պարագայում կան հարյուրավոր առածներ, որոնք բնութագրում են միայն իսպանացիներին: Եվ այդ շարքում որոշակիորեն առանձնանում են Սերվանտեսի ստեղծագործություններում՝ մասնավորապես «Դոն Կիտոտում» իրենց ուրույն տեղը զբաղեցրած առածներն ու ասացվածքները: Հոդվածում կարևորվել են առած-ասացվածքների թարգմանության համար առաջարկվող թարգմանական վեց հնարները, որոնցից յուրաքանչյուրը յուրովի է օգնում թարգմանչին պահպանելու ձևի և բովանդակության համադրություն: «Դոն Կիտոտո»-ի հայերեն թարգմանությունների քննությունը ցույց է տալիս, որ հայ թարգմանիչները հիմնականում կատարել են դիպլոմատիկ պատճենում կամ էլ դիմել առածային համարանության: Համընդհանուր առաձեռնի և ասացվածքների դեպքում նրանց հաջողվել է որոշ չափով պահպանել համարժեքություն, սակայն ազգային առածներն ու ասացվածքները հաճախ չեն ընկալվում:

Բանալի բառեր. առած-ասացվածք, թարգմանական հնար, զուգահեռ համարժեք, սովորական պատճենում, դիպլոմատիկ պատճենում, անհատական-հեղինակային արտահայտություն, ոճական համարժեքություն, լեզվական նորմ, առածային համարանություն

Առածների և ասացվածքների թարգմանության խնդիրը ի հայտ է գալիս մասնավորապես գեղարվեստական ստեղծագործությունների պարագայում: Անշուշտ, այդ հարցում մեծ է առածների և ասացվածքների բառարանների դերը, սակայն երբեմն նույնիսկ բառարանը անզոր է օգնել թարգմանչին լուծելու այդ խնդիրը:

Յուրաքանչյուր ժողովուրդ ունի իր ուրույն արժեհամակարգն ու լեզվամտածելակերպը, որոնք իրենց արտացոլումն են գտնում նաև առածներում և ասացվածքներում: Համընդհանուր և համամարդկային առածների ու ասացվածքների կողքին յուրաքանչյուր ժողովուրդ ունի միմիայն իր ժողովրդի հոգեկերտվածքին հատուկ առածներ և ասացվածքներ /Baghdasarián, 2014/:

Այսպես, իսպանական ժողովրդական ստեղծագործություններում առկա հարյուրավոր առածներ իրենց նմանակը ունեն աշխարհի շատ ազգերի գրական ժառանգության մեջ, սակայն, ինչպես մյուս ժողովուրդների պարագայում կան հարյուրավոր առածներ, որոնք բնութագրում են միայն իսպանացիներին: Եվ այդ շարքում որոշակիորեն առանձնանում են Սերվանտեսի ստեղծագործություններում իրենց ուրույն տեղը զբաղեցրած առածներն ու ասացվածքները: Քննարկենք հետևյալ ասացվածքը. «Դոն Կիխոտում՝», հեղինակը գործածել է *«he oido decir que detrás de la cruz está el Diablo y que no es oro todo lo que reluce...»* (II, XXXIII, 907), որը բառացի նշանակում է. «*Լսել եմ, որ ասում են, թե խաչի հետևում սափանան է և որ ամեն փայլող բան ոսկի չէ*»: Հայերեն երկու թարգմանություններում էլ դրանք թարգմանիչների համար դժվարություն չեն ներկայացրել՝ պայմանավորված ասացվածքի համընդհանուր տարածվածությամբ: Իսպաներեն «*Բազմալեզու առածանին*» որպես տվյալ ասացվածքին համարժեք առաջարկում է տարբերակներ տասնյոթ լեզուներով, որոնցում ասացվածքի ներքին ձևը բոլոր լեզուներում նույնն է /Sevilla Muñoz, et alli, 2009/: Այսինքն՝ այս ասացվածքը, լինելով համամարդկային արտահայտության և բովանդակության պլաններում, դժվարություն չի ստեղծում թարգմանիչների համար որևէ այլ լեզվով ներկայացնելիս: Մասնավորապես՝ հայերեն թարգմանություններում կարդում ենք. «*Ես լսել եմ առածներ՝ «խաչի վերևը - սափանաներ են լինում» և «ամեն մի փայլող բան դեռ ոսկի չէ...*» (II, XXXIII, 256, ԱՂՄԹ) և «*Ես լսել եմ, որ մարդիկ ասում են՝ «խաչի երևը սափանան է կանգնած», և «Ամեն փայլող բան ոսկի չէ...*» (II, XXXIII, 240, ՎՍԲԹ), որն էլ վերը ասվածի վկայությունն է:

Ինդիքն առաջանում է այն դեպքում, երբ թարգմանիչը գործ է ունենում միայն տվյալ ժողովրդին (տվյալ դեպքում իսպաներենին) բնորոշ առածների և ասացվածքների հետ, որոնք ներդաշնակորեն պետք է միաձուլի հայերեն տեքստին՝ միաժամանակ պահելով միայն իսպանական ժողովրդին հատուկ իրողությունները:

Եթե համընդհանուր առածների և ասացվածքների թարգմանության դեպքում թարգմանիչը պետք է դրանք փոխարինի իր լեզվում առկա համարժեքով, ապա ազգային առածները թարգմանիչի համար դառնում են իսկական «գլուխկոտորուկ»: Նախ թարգմանիչը պետք է ճանաչի դրանք, ապա փորձի փոխանցել թարգմանող լեզվում՝ հաղթահարելով մի շարք խոչընդոտներ: Սերվանտեսի ստեղծագործություններում շատ են այդպիսի ազգային առածները, ինչպես տեսնում ենք հետևյալ օրինակում. «... *pero su San Martín se le llegará a cada puerco ...»* (II, LXII, 1146) առածը, որը բառացի նշանակում է՝ «*Ամեն խոզի համար Սուրբ Մարտինի օրը կգա*»: Հայերեն թարգմանություններում առկա է՝ «*Սակայն դրա, ինչպես ամեն խոզի, սուրբ Մարտինի տոնն էլ կգա...*» (II, LXII, 468, ԱՂՄԹ) և «*Սակայն դրա Սան Մարտինի օրն էլ կգա,*

ինչպես լինում է բոլոր խոզերի հետ» (II, LXII, 442, ՎՍԲԹ) տարբերակները: Իսպաներենում տվյալ առածը ունի ազգային ավանդույթի պատիճավորում: Ամեն տարի՝ նոյեմբեր ամսին, իսպանացիները տոնում են Սուրբ Մարտինի օրը, որի առիթով մորթում են խոզերին: Հետաքրքիր է, որ իսպաներենում *cerdo խոզ* բառի փոխարեն առածում կիրառվում է *puerco*² խոզ բառը, որն էլ ունի իր նախապատմությունը ժողովրդական առակում. մինչ բոլոր կենդանիները շահագործվում են և քիչ կերակրվում, խոզերին բտում են մորթելու նպատակով /Jiménez, 2005/: Հետաքրքիր է նաև այն, որ առածը շարունակվում է լայնորեն գործածվել հետևյալ՝ *ամեն մեկի Սուրբ Մարտինի օրն էլ կգա (a cada uno le llega su San Martín)* տարբերակով, որպեսզի, երբ ոմանց ծանոթ չէ տվյալ առածի բարոյախրատական գաղափարը, **խոզը (puerco)** չընկալվի որպես անձնական վիրավորանք: Առածը նշանակում է, որ *ամեն բան ունի իր վերջը* այն իմաստով, որ բոլորը ժամանակին պետք է դադարաստանի արժանանան: Տվյալ առածի համար իսպաներեն «*Բազմալեզու Առածանին*» ևս տալիս է համարժեք առածներ տասնյոթ լեզուներով, սակայն այլևս ոչ բառային համարժեք միավորներով: Այսպես, ռուսերենում այն դառնում է *не все кому масленица - կարվի համար ամեն ինչ չէ, որ փոն է*, ֆրանսերենում՝ *tel qui rit vendredi, dimanche pleurera - ով ուրբաթ ծիծաղում է, կիրակի լաց կլինի*, անգլերենում՝ *to meet onès Waterloo - կհանդիպի իր Վաթերլոոյին* (նկատի ունի Վաթերլոոյի ճակատամարտում Նապոլեոնի կրած ջախջախիչ պարտությունը) և այսպես շարունակ: Կարծում ենք՝ մեր լեզվում ևս թարգմանիչները պետք է այն փոխարինած լինեին առածի ոչ զուգահեռ համարժեքով, ինչպես՝ **դադարաստան կա գալու, պադարաստան կա փալու**, կամ **ամեն օր պապը փլավ չի ուրի**, մինչդեռ նրանք կատարել են բառացի թարգմանություն, որի հետևանքով առածը կորցրել է իրեն հատուկ այլաբանական իմաստը:

Սերվանտեսի հանճարեղությունը դրսևորվում է նաև բազմաթիվ լեզվաոճական հնարների կիրառությամբ, որոնց մեջ իրենց ուրույն տեղն են գրավում առածներն ու ասացվածքները: Սերվանտեսը կարծես կանխազգում էր, թե իր «գլուխգործոցը» որքան դժվարություն էր ներկայացնելու թարգմանության առումով, ուստի Դոն Կիխոտը հետևյալ կերպ է արտահայտում իր կարծիքը թարգմանության վերաբերյալ. «*Քանի՛-քանի՛ հմտություններ են կորել այդ կողմերում, քանի՛ հանճարներ են կործանվել, որքա՛ն արժանիքներ են արհամարհվել: Այնուհանդերձ ինձ թվում է, որ մեկ լեզվից մյուսը թարգմանելը, եթե դա թարգմանություն չէ լեզուների թագուհիներից՝ հունարենից և լատիներենից, նույնն է, թե ֆլամանդական գորգերին նայես հակառակ կողմից. այդ դեպքում թեև երևում են պատկերները, բայց դրանք մշուշապատ են լինում զանազան թելերով, և կորչում են երեսի կողմի գույներն ու պարզությունը...* » (II, LXII, 441, ՎՍԲԹ):

Թվում է՝ հեղինակը ձեռնոց է նետում աշխարհի թարգմանիչներին՝ ակնկալելով, որ ի ցույց դնեն ֆլամանդական գորգը ճիշտ կողմից: «Դոն Կիխոտում» հեղինակը կիրառում է շուրջ երեք հարյուր առածներ ու ասացվածքներ: Բազմաթիվ հնարներ է օգտագործել հեղինակը դրանք կիրառելիս: Ստեղծագործության մեջ դրանք հաճախ ձևափոխված են և այնպես միաձուլված տեքստին ու հերոսների խոսքին, որ երբեմն անհնար է լինում նկատել: Որոշ դեպքերում հեղինակը դրանք վերածում է բառախաղի, որն էլ իր հերթին թարգմանչին ստիպում է որևէ հնար մտածել: Կան դեպքեր, երբ առածը կիրառված է մասնակիորեն: Այս դեպքում թարգմանիչը, բացի լեզվի գերազանց իմացությունից, պիտի կարողանա նախ «գտնել» դրանք, իսկ ընթերցողը՝ ընկալել՝ բավարարվելով ընդամենը մասնակի կառույցով:

Անշուշտ, յուրաքանչյուր ստեղծագործություն ունի իր առանձնահատկությունները՝ լեզվական և գեղագիտական ոճ, հեղինակային հնարներ և այլն: Սակայն լինում են դեպքեր, երբ ստեղծագործողը ինքն է հեռանում իր լեզվի նորմերից, և երբեմն դրանով է հենց պայմանավորված լինում նրա գրող լինելը: Այդ առիթով Խ. Օրտեգա ի Գասետը ասել է. «*Լավ գրելը հենց պայմանավորված է ժամանակ առ ժամանակ լեզվական նորմից շեղվելու մեջ. հենց այդ նորմից շեղումներն են, որ սրբեղծում են գեղագիտական զգացողություն, որոնք էլ իրենց հերթին ստիպում են թարգմանչին դիմել միևնույն հնարքին՝ թարգմանող լեզվում: Միայն այդ դեպքում է հնարավոր լինում համարժեքություն զգալ*» /Ortega y Gasset, 1996/:

Ահա թե ինչու առածների և ասացվածքների թարգմանությունը առաջ է բերում որոշ դժվարություններ, իսկ յուրաքանչյուր թարգմանական «խոչընդոտ» պահանջում է իրեն յուրահատուկ լուծում: Առածների և ասացվածքների թարգմանության համար կան տարբեր թարգմանական հնարներ, որոնց պետք է տիրապետի թարգմանիչը: Մեր ուսումնասիրությունների համար հիմք են հանդիսացել Ա. Նազարյանի և Հ. Բաղդասարյանի «Թարգմանական ուսումնական ձեռնարկում» առաջարկվող վեց թարգմանական հնարները, որոնք էլ օգնում են պարզել թե՛ միջնորդավորված և թե՛ բնագրից կատարված թարգմանությունների առանձնահատկությունները: Այս ձեռնարկում տրվում են առածի և ասացվածքի հստակ սահմանումները, դրանց տարբերակումը, ինչպես նաև ներկայացվում թարգմանական հետևյալ եղանակները.

1. Առածը թարգմանվում է **զուգահեռ (առածային) համարժեքով, ասացվածքը՝ զուգահեռ (ասացվածքային) համարժեքով:** Այս հնարը կիրառելիս թարգմանիչը պետք է առանձնապես փոխարինի թարգմանող լեզվում առկա, միևնույն կամ

շատ մոտ բառային կազմ պարունակող առածով կամ ասացվածքով:

«Դոն Կիխոտում» երկու անգամ գործածված է *dime con quien andas, te diré quien eres* (II, X, 703) ասացվածքը, բառացի՝ **ասա ում հեպ ես քայլում, կասես թե դու ով ես**: Հայերեն թարգմանություններում՝

ա) «Առածը ճիշտ է ասում՝ **«ասա ինձ՝ ով է քո ընկերը, կասես քեզ թե ով ես դու»**: Ահա մեկ ուրիշը՝ «բանն այն չէ՝ թե ումից ես ծնվել, այլ այն, թե ում հեպ ես ընկերություն անում» (ԱՂՄԹ, II, X, 80):

«Առածը ճիշտ է ասում՝ **«Ասա ինձ՝ ով է քո ընկերը, ես էլ կասես, թե ով ես դու»**: Ասվում է նաև՝ «Կարևորն այն չէ, թե ումից ես ծնվել, այլ այն, թե ում հեպ ես ընկերություն անում» (ՎՍԲԹ, II, X, 70):

Այստեղ, ինչպես տեսնում ենք, հեղինակը ոչ միայն կիրառում է ասացվածքը, այլ նաև շարունակում իր միտքը նրան հոմանիշ համարվող՝ *no con quien naces, sino con quien paces*, բառացի՝ **ոչ թե ում հեպ ես ծնվում, այլ ում հեպ ես ուրում (քո հացը կիսում)** ասացվածքով, որին հետագայում նաև հանդիպում ենք մեկ ուրիշ գլխում (II, LXVIII, 1180): Այս ասացվածքի դեպքում ևս կարևորվում է այն գաղափարը, որ մարդու վրա մեծ ազդեցություն ունի շրջապատը: Ասացվածքի բառացի թարգմանությունը ոչ թե նկատի ունի **ինչ-որ մեկից ծնվել**, այլ **ում հեպ ծնվել** իմաստը: Զարմանալի է, որ և՛ ԱՂՄԹ-ում, և՛ ՎՍԲԹ-ում այն թարգմանվել է **ումից ծնվել**: Միջնորդավորված թարգմանությանը զուգահեռ քննելով Ն.Լյուբիմովի ռուսերեն թարգմանությունը՝ կարդում ենք. «Никогда еще, Санчо, ты столь изысканно не выражался, - заметил Дон Кихот, - теперь я начинаю понимать, столь справедлива та пословица, которую ты приводил неоднократно: с кем поведешься от того и наберешься» (ՆԼԲԹ, II, LXVIII, 498): Ռուսերենում թարգմանիչը կատարել է անթերի ընտրություն: Օգտվելով ասացվածքային համաբանության հնարից՝ նա փոխանցել է ասացվածքին լիովին համարժեք տարբերակ: Իսկ ՎՍԲԹ-ում հանդիպում ենք. «Երբեք, Սանչո, դու այսքան գեղեցիկ բաներ չէիր ասել, - ասաց դոն Կիխոտը, - և սա հաստատում է քո ասած ասացվածքներից մեկի իմաստը՝ **«Ում հեպ հաց, այնպեղ՝ կաց»** (ՎՍԲԹ, II, LXVIII, 472): Այստեղ թարգմանիչը ևս փորձել է փոխարինել այն ասացվածքային համաբանությամբ³, սակայն այս դեպքում չենք կարող համաձայնել թարգմանչի ընտրությանը, քանի որ **որպեղ հաց, այնպեղ կաց** ասացվածքը կիրառվում է մարդու շահադիտական պահանջները կարևորելու դեպքում: Նման հնարից օգտվելու դեպքում թարգմանիչը այն կարող էր փոխարինել **Մարդուն ընկերով կճանաչեն, Նմանը նմանին է գտնում** տարբերակներով: Իսկ ԱՂՄԹ-ում. «Երբեք, Սանչո, դու այսպիսի գեղեցիկ ճառ չէիր ասել, - ասաց դոն Կիխոտը, - և սա միայն հաստատում է քո հաճախ կրկնած առածը՝ **«ոչ թե նրա հեպ, որի հեպ ծնվել ես, այլ նրա հեպ, որի հեպ սնվել ես»** (ԱՂՄԹ II, LXVIII, 499): Այս դեպքում թարգմանիչը փորձել է

կատարել դիպվածային պատճենում⁴, թեև ասացվածքի բարոյախրատական բնույթը այնքան էլ ընկալելի չէ: **Ասա ընկերդ ով է, կասեմ դու ով ես** - *dime con quien andas, te diré quien eres* առածի երկրորդ կիրառության թարգմանություններում կարդում ենք՝

բ) Այստեղ տեղին է հիշել առածը,- ասաց Սանչոն,- «**ասա ում հետ ես բարեկամ, կասեմ թե ով ես դու**» (ՄՂՄԹ, II, XXIII, 182):

Այստեղ տեղին է հիշել ասացվածքը,- ասաց Սանչոն,- «**Ասա ընկերդ ով է, ես էլ կասեմ, թե դու ով ես**» (ՎՍԲԹ, II, XXIII, 169):

Ինչպես նկատում ենք, այս անգամ ԱՂՄԹ-ում **ընկերոջ** փոխարեն ունենք **բարեկամ** բառը, որից նույնպես ինչ-որ չափով մթազնում է լավ կամ վատ ընկերակցության գաղափարը: Չէ՞ որ քաջ հայտնի է՝ «**ընկերներին ընտրում են, բարեկամներին՝ ոչ**», կամ՝ «**ծնողներին չեն ընտրում**» ասացվածքները:

2. Սովորական պարզենմամբ: Եթե առածի կամ ասացվածքի զուգահեռ համարժեքի փոխարինումը ենթադրում է զուգահեռ տարբերակ, ապա այս՝ սովորական պատճենման դեպքում համարժեքը կարող է լինել թարգմանող լեզվում և արձանագրված լինել բառարաններում, թեև տարբերությունն այն է, որ վերջինս փոխառության կամ պատճենման արդյունք է: Հաշվի առնելով, որ հաճախ դժվար է որոշել առածների և ասացվածքների ծագման աղբյուրը, այս հնարը քննվում է նաև առած-ասացվածքների թարգմանական հնարների առաջին խմբում:

3. Առածային համաբանությամբ (ոչ զուգահեռ (առածային) համարժեքով):

Այս հնարը թերևս թարգմանչի հմտությունը ի ցույց դնող ամենավառ տարբերակն է: Թարգմանող լեզվում չունենալով համարժեք զուգահեռ առածը՝ թարգմանիչը պետք է այն փոխարինի մեկ այլ՝ ներքին ձևով տարբեր առածով կամ ասացվածքով, սակայն համարժեք իմաստային բովանդակությամբ: Այս դեպքում առաջ են գալիս մի շարք խոչընդոտներ, ինչպես, բացի համարժեք գաղափարը փոխանցելուց, թարգմանիչը պետք է փորձի հնարավորինս չհեռանալ լեզվական մակարդակից, այն է՝ հավատարիմ մնալ հեղինակի ոճին:

Այսպես, «Դոն Կիխոտում» հեղինակը կիրառել է *castígame mi madre y yo trómpogelas* ասացվածքը, որ բառացի նշանակում է **մայրս ինձ պարծում է, իսկ ես ծաղրում եմ նրան**: Հարկ է նշել, որ «Դոն Կիխոտի» բնագրի ընթերցումը դժվարություն է ներկայացնում նույնիսկ իսպաներեն լեզվակիրների համար: Եվ պատահական չէ, որ բազմաթիվ և նորանոր թարգմանությունների կողքին լույս են տեսնում «Դոն Կիխոտի» ժամանակակից իսպաներենով փոխադրություններ: Անդրես Տրապիելոն տասնչորս տարի տևած իր տքնաջան ուսումնասիրության արդյունքում իսպանացի ընթերցողների դատին է հանձնում դասական «Դոն

Կիխոտի» ժամանակակից իսպաներենով տարբերակը՝ նշելով. «Միլիոնավոր իսպանախոսներ այժմ կարող են կարդալ «Դոն Կիխոտը» առանց «սայթաքումների»: Տասնյոթերորդ դարի «Դոն Կիխոտը» գրված է մի լեզվով, որով ոչ խոսում ենք, երբեմն ոչ էլ կարողանում հասկանալ այն: Տվյալ դեպքում ընթերցողը առնվազն ստիպված չի լինի կարդալու թվով հազար հինգ հարյուր հղումներ և ծանոթագրություններ այն բառերի մասին, որոնք դուրս են եկել կիրառությունից» /Trapiello, 2015/: Ահա նմանօրինակ խնդիր է իրենից ներկայացնում վերը նշված ասացվածքը, որտեղ կիրառված **trompar-խաբել, ծաղրել** բայը դեռևս Սերվանտեսի ժամանակաշրջանում հնարանություն է համարվել: Այնուամենայնիվ ասացվածքը կիրառվում է այն ժամանակ, երբ ինչ-որ մեկին նախատում են, իսկ նա լուրջ չի ընդունում նախատինքը: Հետաքրքիր են հայերեն թարգմանությունների տարբերակները այնքանով, որ «Դոն Կիխոտում» կիրառվել է երկու անգամ. «-Ճշմարիտ է, Սանչո,- բացականչեց Դոն Կիխոտը: -Դե ինչ արած, թխիր մեկը մյուսի հետևից, շարիր թելին, դիզիր իրար վրա քո առածները- չէ՞ որ ձեռքդ բռնող չկա. **«Մայրս ինձ պատժում է, իսկ ես էլի իմ էջն եմ քշում»** (II, XLIII, 317, ԱՂՄԹ) և «Քանի անգամ եմ քեզ ասել, որ այդքան առածներ մի կուտակի իրար վրա, այլ չափավոր օգտվիր դրանցից: Բայց քեզ որևէ բան խորհուրդ տալը միևնույնն է, թե անապատում քարոզ կարդալ. **«Մայրս ինձ տանջում է, իսկ ես էլի իմ էջն եմ քշում»** (II, LXVII, 497, ԱՂՄԹ): Ռուսերեն թարգմանության երկու դեպքում էլ թարգմանիչը կիրառել է հետևյալ առածը՝ *мать с кнутом, а я себе все с волчком* (II, XLIII, 312, ՆԼԲԹ) և (II, LXVII, 496, ՆԼԲԹ): Իսկ հայերեն միջնորդավորված թարգմանությունում ասացվածքի սկզբնամասը թարգմանիչը թողել է նույնը, սակայն երկրորդ հատվածում, ինչպես տեսնում ենք, փոխարինել է **էջը քշել** դարձվածքով և միաձուլելով այն սկզբնամասին՝ փորձել է ստանալ ամբողջական ասացվածք՝ մի կողմից հավատարիմ մնալով հեղինակի բառապաշարային մակարդակին, մյուս կողմից հարազատորեն վերարտադրելով այն հայերենում: Նման հնարի դեպքում կարծում ենք, որ ամենևին չի տուժել բնագրային տեքստը, թեև թարգմանիչը կարող էր գործածել այլ դարձվածք, այն է՝ **մի ականջից մտնել, մյուսից դուրս գալ**: Այս դեպքում կունենայինք՝ **մայրս ինձ պատժում է, իսկ իմ մի ականջից մտնում է, մյուսով դուրս գալիս** տարբերակը, որը, կարծում ենք, լիովին կփոխանցեր ոչ թե **համառելու**, այլ ավելի մոտ՝ **ականջալուր չլինելու** իմաստը: Բնագրից կատարված թարգմանության դեպքում կարդում ենք. «Ապա ինչպե՛ս, Սանչո, - բացականչեց դոն Կիխոտը, - հավաքի՛ր, իրար ետևից շարի՛ր թելին, դիզի՛ր իրար վրա քո այդ առածները, մեկ է՛ ձեռքդ բռնող չկա. **գայլի գլխին ավերարան են կարդում, իսկ նա ասում է՝ շուտ արա, ոչխարը սարն անցավ** (II, XLIII, 297, ՎՍԲԹ) և «Քանի՛ անգամ եմ քեզ ասել, որ այդքան առածներ մի լից իրար գլխի, այլ չափավոր օգտվիր դրանցից: Բայց քեզ որևէ խորհուրդ տալը նույնն է, թե

անապատում քարոզ կարդալ՝ «Գայլի գլխին ավերարան են կարդում, իսկ նա ասում է շուտ արեք, ոչխարը սարն անցավ» (II, LXVII, 469, ՎՍԲԹ): Ահա այս դեպքում թարգմանիչը այն փոխարինել է առաձային համաբանությամբ: Նման հնար կիրառելու դեպքում թարգմանչի խնդիրն է թարգմանող լեզվում առկա հոմանիշ առաձների կամ ասացվածքների շարքից ճիշտ ընտրություն կատարել:

4. Առաձը թարգմանվում է ասացվածքով և հակառակը՝ ասացվածքը՝ առաձով: Նախքան հնարի կիրառմանը անդրադառնալը, այստեղ մեկ այլ խնդիր է առաջ գալիս: Առաձների և ասացվածքների տարանջատիչ շեմը եղել և մնում է վիճարկելի: Եթե «Թարգմանական ուսումնական ձեռնարկը» այն վերագրում է դրանց ուղղակի և փոխաբերական իմաստ արտահայտելուն, ապա խնդիրը մի փոքր խճճվում է, երբ առաձը մի լեզվում կարող է համարվել ասացվածք, իսկ ասացվածքը մեկ այլ լեզվում՝ դարձվածք: Հարկ ենք համարում նշել, որ իսպանական որոշ առաձանիներում ընդգրկված են նաև դարձվածքներ:

«Դոն Կիխոտում» հեղինակը կիրառել է *el mal ajeno de pelo cuelta* (II, XXVIII, 863) առաձը, որը բառացի նշանակում է **ուրիշի դժբախտությունը մազիդ է կախվում**, և իմաստն այն է, որ ուրիշների դժբախտությունները մեզ չեն վերաբերում: Ահա թարգմանություններում տրված են. «Հիրավի, տեր սինյոր, **ցավի տերը ես եմ**» (II, XXVIII, 218, ԱՂՄԹ) և «Հիրավի, սենյոր, **ինչպես ասում են՝ ինձ ի՞նչ ուրիշի ցավը**» (II, XXVIII, 202, ՎՍԲԹ): Ինչպես նկատում ենք, ո՛չ միջնորդավորված և ո՛չ էլ բնագրից կատարված թարգմանություններում պահպանված չէ առաձը, այլ ընդամենը կատարվել է ընդհանուր իմաստի փոխանցում նկարագրական թարգմանության միջոցով՝ առանց կիրառելու հեղինակային ոճահնարը՝ առաձային ասույթը: Նույնը չենք կարող ասել ռուսերեն թարգմանության մասին, որն անպայմանորեն կարող էր ուղղորդել թարգմանիչներին: Այն այս անգամ ևս գերազանցում է հայերեն թարգմանություններին շատ դիպուկ գտնված ասացվածքի շնորհիվ. «*Простите, досточтимый сеньор мой, чужую беду руками разведу...*» (II, XXVIII, 212, ՆԼԲԹ): Կարծում ենք, որ հայերենում «**ուրիշի մեռելը ուրիշի աչքին քնած է երևում**», «**ուրիշի մեռելի վրա աչքը թքով են սրբում**», «**ուրիշի համար լացողին աչքին արցունք չի գա**», «**ցավը քաշողը կլիմանա**», «**հազար կնիկ հավաքվեն ցավը ծննդկանին ա**», «**վերքը տիրոջը ցավ կտա**», «**սաղն ինչ իմանա կաղն ինչ է**» ասացվածքները կարող էին առավել պատկերավոր դարձնել տեքստը, հետևաբար թարգմանությունը կշահեր:

5. Դիպվածային պատճենմամբ (բառացի թարգմանություն): Առաձների և ասացվածքների թարգմանության յուրաքանչյուր հնար հետապնդում է մի նպատակ, այն է՝ թարգմանող տեքստում հնարավորինս պահպանել բնագրի լեզվաոճական

առանձնահատկությունները: Այս հնարին, ի տարբերություն վերը նշվածների, թարգմանիչը պետք է դիմի միմիայն թարգմանող լեզվում համապատասխան տարբերակ կամ համարժեք չլինելու դեպքում: Այս մեթոդը, ինչ խոսք, ունի նաև իր առավելությունը: Ինչպես նշում է Գ.Վանյանը. «ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները հաճախ մի լեզվից փարածվում են մյուսի մեջ, թարգմանվում կամ գտնում իրենց ձևերը: Լեզուն այս ճանապարհով հարստացնում է իր դարձվածաբանական հնարավորությունները» /Վանյան, 1956: 58/:

Ni quito ni pongo Rey (II, LV, 1118) առածը, որը բառացի նշանակում է **ոչ թագավոր եմ պարտականությունից ազատում, ոչ էլ կարգում**, կիրառվում է այն դեպքում, երբ *փորձում ես արդարանալ՝ ի շահ քեզ ինչոր բան անելու համար*: Նմանօրինակ առածները և ասացվածքները հաճախ ունենում են իրենց նախապատմությունը: Այս դեպքում, երբ կատարվում է բառացի թարգմանություն, ընթերցողը նախ կարող է չընկալել դրանք, և հետևաբար երբևէ չեն կարող տեղ գտնել թարգմանող լեզվում: Առածները և ասացվածքները միաձուլվում են տեքստի գաղափարին, սակայն նման օրինակները որոշ չափով օտարվում են տեքստում: Հայերեն թարգմանություններում կարդում ենք. «**Ես ոչ թագավոր եմ փապալում, ոչ էլ կարգում**, - պատրասխանեց Սանչոն,- այլ միայն փրկում եմ ինքս ինձ, որովհետև ես էլ եմ ինձ համար սինյոր» (II, LV, 445, ԱՂՄԹ), և «**Ես ոչ թագավոր եմ փապալում, ոչ էլ կարգում**, - պատրասխանեց Սանչոն,- այլ միայն փրկում եմ ինքս ինձ, քանի որ ես էլ եմ ինձ համար սենյոր» (II, LV, 418, ՎՍԲԹ): Քանի որ ասացվածքը հիմնված է պատմական իրողության վրա, ռուսերեն թարգմանության դեպքում ևս կատարվել է բառացի թարգմանություն. «**Я не свергаю и не возвожу на престол королей**, - отвечал Санчо,- я спасаю себя, потому и сам себе сеньор» (II, LV, 442, ՆԼԲԹ):

Քննենք մի այլ օրինակ: «Դոն Կիխոտում» *Al enemigo que huye, hacerle Puente de plata* (II, LVIII, 1106) առածը բառացի նշանակում է *փախչող թշնամու համար արծաթե կամուրջ կառուցել*: Հայերեն թարգմանություններում տեսնում ենք. «**Ձեզ միայն մի ասպեպ է սպասում, որն այն ասպեպներից չէ, որոնք մտածում ու ասում են՝ «արծաթյա կամուրջ կառուցիր փախչող թշնամու համար»** (II, LVIII, 433, ԱՂՄԹ) և «**Ձեզ միայն մի ասպեպ է սպասում, որն այն ասպեպներից չէ, որոնք մտածում ու ասում են՝ «Եթե թշնամիդ փախչում է՝ նրա համար արծաթե կամուրջ կառուցիր»** (II, LVIII, 408, ՎՍԲԹ): Այստեղ երկու թարգմանիչներն էլ կատարել են սովորական պատճենում, և տարբերությունը միմիայն առաժի շարահյուսական կառույցն է: Նման հնարը հնարավոր է դառնում այն ժամանակ, երբ բառային միավորներով ստեղծված պատկերը, այսինքն՝ ներքին ձևը ընկալելի է երկու լեզուներում էլ: Թերևս նմանօրինակ թե՛ բանավոր և թե՛ գրավոր

թարգմանություններն են առաձների և ասացվածքների համընդհանրացման համար առիթ դառնում: Սակայն միևնույն հնարը խնդիր է առաջացնում, երբ օրինակ իսպաներենում հետևյալ առածը՝ *iglesia o mar o casa real* (I, XXXIX, 451), որը բառացի նշանակում է **եկեղեցի, ծով կամ արքունիք**, որքան էլ իմաստը հասկանալի է, այն երբևէ հայ իրականության մեջ չէր կարող կիրառվել և լայն տարածում գտնել: Այն կիրառվում է՝ ցույց տալու այն երեք հիմնական ճանապարհները, որոնցով մարդը կարող էր հասնել սոցալական կամ տնտեսական լավ վիճակի, այն է՝ ծառայության անցնել եկեղեցում, դառնալ ծովագնաց կամ ծառայել արքունիքին: «Դոն Կիխոտում» հեղինակը նույնիսկ նշում է, որ առածը կիրառում են հենց Իսպանիայում. **«Մեր Իսպանիայում մի շարք ճիշտ առած կա, ինչպես ասենք, բոլոր առածները, որովհետև նրանք հակիրճ ասացվածքներ են, դուրս բերված երկարաբան փորձերից: Ակնարկածս առածն ասում է՝ «եկեղեցի, ծով կամ արքունիք»** (I, XXXIX, 356, ԱՂՄԹ): Մյուս թարգմանությունն է. **«Մեր Իսպանիայում կա մի ասացվածք, իմ կարծիքով ճշմարիտ, ինչպես բոլոր ասացվածքները, քանզի դրանք երկարաբան խոհեմ փորձից ծնունդ առած սեղմ մտքեր են: Ես նկատի ունեմ այն առածը, որն ասում է՝ «եկեղեցի, ծով կամ թագավորի պալատ»** (I, XXXIX, 346, ՎՍԲԹ):

6. Ազատ (փոփոխուն) նախադասությամբ կամ անհատական-հեղինակային արտահայտությամբ: Թերևս բազմիցս է նշվել այն փաստը, որ համարժեք թարգմանությունը ոչ միայն ապահովում է համապատասխան բառային միավորների փոխանցումը, այլև հեղինակային յուրաքանչյուր հնարի փոխարեն համարժեք, զուգահեռ հնարի կիրառությունը: Չէ՞ որ հեղինակային յուրաքանչյուր հնար ստեղծագործությունը դարձնում է առանձնակի, յուրաքանչյուր խոսքային դրսևորում ինքնանպատակ չի լինում:

Այսպես, «Դոն Կիխոտում» երկու անգամ կիրառվել է՝ *cada oveja con su pareja* (II, XIX, 748, // II, LIII, 1066) առածը, որը բառացի նշանակում է՝ **ամեն ոչխար իր զույգի հետ**: Առածը լայն տարածում ունի Իսպանիայում. այն կիրառվում է, երբ անհրաժեշտ է լինում կարևորել սովորույթների, բարքերի, բնավորության ընդհանրությունները թե՛ ընկերական և թե՛ ամուսնական հարաբերություններում: Հայերեն թարգմանություններում կարդում ենք. **«Փորձեք այդ բանը իմ կնոջն ասել,- մեջ մտալ Սանչո Պանսան, որը մինչ այդ լուռ լսում էր,- նա պնդում է, թե պետք է ամուսնանալ միմիայն հավասարի հետ, ինչպես առածն է ասում՝ երկու ոչխարը հավասար զույգեր են»** (II, XIX, 142, ԱՂՄԹ): Այստեղ հարց է առաջանում: Այն դեպքում, երբ ստեղծագործության մեջ հեղինակը բառացիորեն ասում է, որ մեջբերումը առած է, հնարավոր է թույլ տալ բառացի թարգմանություն: Միևնույն՝ միջնորդավորված թարգմանության մեջ երկրորդ դեպքում կարդում ենք.

«Թող հագներիս կորդոլյան կաշվից նախշավոր մաշիկներ չլինեն, կոշիկ ու կոպիկ փրեխներ հո միշտ էլ կճարեն: **Ամեն ոչխար պետք է իմանա իր հոտի փեղը...**» (II, LIII, 398, ԱՂՄԹ): Սակայն ռուսերենում գործածվել է. «*Пойдите скажите об этом моей жене!- вмешался до сих пор молча слушавший Санчо Панса.- Она стоит на том, что каждый должен жениться на ровне, по пословице: два сапога-пара*» (II, XIX, 140, ՆԼԲԹ), մյուս օրինակում տեսնում ենք հեղինակային անհատական մոտեցում. ռուսերենում կիրառվել է. «*всякая ярочка знай свою парочку*» (II, LIII, 395, ՆԼԲԹ) առածը: Միևնույն առածի՝ բնագրից կատարված թարգմանությունները այսպես են. «*Փորձեք այդ բանը իմ կնոջն ասել,- միջամտեց Սանչոն, որը մինչ այդ լուռ լսում էր,- նա պնդում է, թե պետք է ամուսնանալ միայն իրեն հավասարի հետ, ինչպես առածն է ասում՝ ոչխարի զույգը ոչխարն է*» (II, XIX, 136, ՎՍԲԹ) և «*Թող չհագնեմ կորդոլյան կաշվից շքեղ կոշիկներ, բայց հասարակ փրեխները հո կան ու կան: Ամեն մի պուտուկ պիտի իր փեղը գտնի...*» (II, LIII, 376, ՎՍԲԹ): Թարգմանիչը մի դեպքում դիմել է վերոհիշյալ հնարին՝ փոխարինելով այն անհատական-հեղինակային նախադասությամբ, երկրորդ դեպքում փորձել է կիրառել առածային համաբանությունը, որի ճիշտ ձևակերպման դեպքում գուցե և թարգմանությունը շահեր: Այսպես, հայերենում առածը հայտնի է հետևյալ տարբերակներով՝ *խուփը գլորել, առել է պուտուկին*, իսկ թարգմանչի կողմից նույնիսկ աննշան թվացող փոփոխությունից մթազնել է առածի խրատական գաղափարը: Իհարկե, զարմանալի է նաև այն փաստը, որ միևնույն առածը կիրառված լինելով երկու անգամ, թարգմանիչները ոչ մի դեպքում չեն կրկնել իրենց կողմից նախընտրած տարբերակը:

Կարծում ենք, որ անհնար է քննարկել թարգմանության բոլոր սկզբունքները, քանի որ բազմազան են թարգմանության ժամանակ ծագող խնդիրները: Ավանդաբար նման սկզբունքները քննվում են հակադրության մեջ, ինչպես օրինակ՝ գեղարվեստական թարգմանության կողքին առաջ է գալիս բառացի թարգմանության խնդիրը, ազատ թարգմանության կողքին՝ բառ առ բառ թարգմանությունը, ձևի պահպանման կողքին՝ ոճական համարժեքությունը, և այսպես շարունակ: Սակայն, այս ամենով հանդերձ՝ թարգմանությունը հետապնդում է միևնույն նպատակը՝ առաջին հերթին պահպանել բնագրի բովանդակային կողմը, հեղինակի նպատակադրումը՝ հաղորդակցական դիտավորությունը և, անշուշտ, նկատի ունենալ ընթերցողին, ում ուղղված է տվյալ թարգմանությունը: Հնարավոր չի լինի պահպանել համարժեքությունը առանց ձևի և բովանդակության համադրության, ինչպիսին էլ որ լինի հաղորդման համար նախատեսված ասույթը: Անշուշտ կան տեքստեր, որտեղ գերակայում է բովանդակային կողմը, մեկ այլ դեպքում այն կարող է երկրորդական թվալ, համենայնդեպս թերի, առանց ձևի պահպանման: Թարգմանության ժամանակ ոչ

պակաս կարևոր գործոն է համարվում թարգմանչի անհատականությունը:

Ստեղծագործության ապակոդավորման, ապա համապատասխան վերստեղծման գործընթացում թարգմանչի անհատական ընկալումը կարող է մեծ ազդեցություն ունենալ ստեղծագործության վրա: Թարգմանության գործընթացը հնարավորինս պատկերավոր նկարագրել է Նատալյա Առեգին. *«Թարգմանիչը լարախաղաց է. չէ՞ որ նրանք երկուսն էլ հեփապոնոմ են միևնույն նպատակը՝ հասնել մի կետից մյուսը առանց վայր ընկնելու, անգամ առանց սայթաքելու իրենց դժվարին ճանապարհին»*: Ահա այս դժվարին գործում «Դոն Կիխոտը» թարգմանելիս, միջնորդավորված թարգմանություն կատարող թարգմանչին հետապնդել է նաև երրորդ աշտարակը՝ ռուսերենով «Դոն Կիխոտը»: Երրորդ աշտարակը որքան էլ մոտ գտնվեր երկրորդ աշտարակին՝ հայերեն «Դոն Կիխոտին», թարգմանչին ստիպելու էր շարունակ մտածել, որ առաջին աշտարակը՝ իսպաներեն «Դոն Կիխոտը» հեռու էր, մշուշում: Այսպես, հմուտ թարգմանիչը, նախքան իր գործը ձեռնարկելը նախ և առաջ պետք է հասկանար և ծանոթանար իր աշտարակին, այն է՝ բնագիր տեքստին, ճանաչեր հեղինակին և ընկալեր ստեղծագործությունը, նրա հասարակական, քաղաքական, գրական, մշակութային և պատմական միջավայրը: Ճիշտ միևնույն կերպ դեպի երկրորդ աշտարակը քայլ զցելուց առաջ մանրակրկիտ պետք է ուսումնասիրեր հեղինակի ոճական դրսևորումները, այն թե ինչպես է նա հղկել իր ստեղծագործությունը, ինչպիսի՞ ոճական և բովանդակային հնարներ է գործադրել: Առաձների և ասացվածքների թարգմանության հնարները այս դեպքում թարգմանչի համար կարող են հանդես գալ որպես հավասարակշռությունը պահպանելու համար նախատեսված ձող՝ առանց որի լարախաղացը կարող է վայր ընկնել: *«Քիչ-քիչ, քայլ առ քայլ հաղթահարելով արգելքները մեկը մյուսի հետևից նա հասնում է երկրորդ աշտարակին: Այս աշտարակը փարբերվում է առաջին աշտարակից, չնայած երկուսն էլ ունեն շար նմանություններ: Երկրորդ աշտարակից հնարավոր է, միաժամանակ կարևոր է ճանաչել առաջին աշտարակը՝ բնագիր տեքստը: Անշուշտ երկու աշտարակների միջև կա բավականին մեծ հեռավորություն: Նրանց կապողը ընդամենը մի պարանն է, իսկ պարանը հենց ինքը՝ լեզուն է, մշակույթը, փարբեր սովորույթները, փարբեր արժեքային համակարգերը՝ բնորոշ մի քաղաքակրթության, փարբեր մեկ այլ քաղաքակրթությունից»*: Լարախաղաց-թարգմանիչը պետք է միաժամանակ պարանը պահի տեսանելի և ճկուն: Այն պետք է այնքան ճկուն լինի, որպեսզի կարողանա քայլել նրա վրայով, և այնպես անել, որ երկրորդ աշտարակի տակ գտնվող հանդիսատեսը կարողանա ընկալել իր աշխատանքը, լինի այնքան տեսանելի, որպեսզի հանդիսատեսը կարողանա հասկանալ և տեսնել նաև առաջին աշտարակը՝ բնագիր

տեքստը: «Դա այն գրավչությունն է, որը բնորոշ է աշխարհի ամենամեծ ներկայացմանը՝ թարգմանությանը» /Arregui Barragán, Jolicceur, 2004: 41-50/:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Սույն ուսումնասիրության համար հիմք են ծառայել «Դոն Կիխոտի» իսպաներեն բնագիրը՝ Cervantes M. de, *Don Quijote de la Mancha*, del estudio preliminar: F. Lázaro Carreter, edición de Fransisco Rico, Barcelona, 2001, հայերեն երկու թարգմանությունները՝ Ա.Ղազարյանի՝ ռուսերենից միջնորդավորված և Վ.Սարգսյանի բնագրից կատարված թարգմանությունները: Տե՛ս 1. Սերվանտես Միգել դե, *Հնարամիտ հիդալգո Դոն Կիխոտ Լամանչեցի*, թրգմ.՝ Ա.Ղազարյանի, (հոդվածում՝ ԱՂՄԹ) հ. 1, 2, Եր., 1950, 2. Միգել դե Սերվանտես, *Հնարամիտ հիդալգո Դոն Կիխոտ Լամանչեցի*, թրգմ.՝ Վ. Սարգսյանի (հոդվածում՝ ՎՍԲԹ), հ. 1, 2, «Ասողիկ» հրատ., Եր., 2010, ինչպես նաև ռուսերեն թարգմանությունը՝ Сервантес Мигель Де, *Хитроумный Идальго Дон Кихот Ламанчский*, изд. «Художественная литература», пер. Н. Любимова (հոդվածում՝ ՆԼԲԹ), Կ. 1-2, Москва, 1970:
2. Տե՛ս DRAE, Real Academia Española Diccionario Usual, www.dle.rae.es, որտեղ տվյալ բառը երկրորդ իմաստով կիրառվում է փնթի, կեղտոտ մարդկանց դիմելու համար:
3. Տե՛ս երրորդ հնարը՝ առաձային համաբանություն (ոչ զուգահեռ (առաձային) համարժեք):
4. Տե՛ս հինգերորդ հնարը՝ դիպվածային պատճենում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ղանալանյան Ա. Առաձանի, Երևան, 1960:
2. Նազարյան Ա., Բաղդասարյան Հ. Թարգմանաբանական ուսումնական ձեռնարկ, Երևան, «Ամարաս», 2000:
3. Սերվանտես Միգել դե, *Հնարամիտ հիդալգո Դոն Կիխոտ Լամանչեցի*, թրգմ.՝ Ա. Ղազարյանի, հ. 1, 2, Երևան, 1950:
4. Սերվանտես Միգել դե, *Հնարամիտ հիդալգո Դոն Կիխոտ Լամանչեցի*, թրգմ.՝ Վ. Սարգսյանի, հ. 1, 2, «Ասողիկ» հրատ., Երևան, 2010:
5. Վանյան Գ. Հայոց լեզվի ոճաբանության ձեռնարկ, Երևան, 1956:

6. Сервантес Мигель де, Хитроумный Идальго Дон Кихот Ламанчский, пер. Н. Любимова. Москва: изд. «Художественная литература», ч. 1-2, 1970.
7. Trapiello A., *El Quijote sin tropiezos*, Crónica, El Mundo. Madrid, 2015.
8. Arregui Barragán N., Jolicceur L. *Un funámbulo entre metáforas, Mantener el equilibrio en traducción literaria, Traducir una obra literaria: un arte y un reto*, Granada, 2004.
9. Baghdasarián H. *Lo universal y lo nacional en las paremias desde una perspectiva interlingual, Paremia 23*. Madrid, 2014.
10. Bizzari H. *Diccionario de Paremias Cervantinas*, Alcalá de Henares, Universidad de Alcalá, 2015. Página web: www.uah.es.
11. Cervantes M. de, *Don Quijote de la Mancha, del estudio preliminar: F. Lázaro Carreter*, edición de Francisco Rico. Barcelona, 2001.
12. DRAE, Real Academia Española Diccionario Usual, www.dle.rae.es.
13. Jiménez J. *Fábulas de Esopo*. Barcelona, 2005.
14. Ortega y Gasset J. *Miseria y esplendor de la traducción*, en *El discurso sobre la traducción en la historia, Antología bilingüe*. Barcelona, EUB, 1996.
15. Muñoz S. J. Zurdo Ruiz-Ayúcar, M.I.T. [dir.] *Refranero multilingüe*. Madrid. Instituto Cervantes (Centro Virtual Cervantes). 2009 // URL: <http://cvc.cervantes.es/lengua/refranero/>.

Ա. ԽԱՇԱՏՐՅԱՆ – *Կ* *вопросу о переводе пословиц и поговорок (на материале армянских переводов романа Сервантеса «Дон Кихот»)*. – Многочисленные пословицы, встречающихся в испанских народных произведениях, имеет соответствия в литературном наследии многих народов, однако, как и у других народов, есть множество пословиц, которые характеризуют именно испанцев. В этом ряду выделяются пословицы и поговорки, занявшие особое место в произведениях Сервантеса, в частности в «Дон Кихоте». В статье рассматриваются шесть приемов, предлагаемых для перевода пословиц и поговорок, каждый из которых способствует сохранению формы и содержания оригинала. Анализ армянских переводов «Дон Кихота» показывает, что переводчики в основном пользовались окказиональным и простым калькированием. При переводе универсальных пословиц и поговорок им удается в определенной степени передать их основной смысл, однако при переводе национальных пословиц и поговорок, в основном, не удается достичь адекватного перевода.

Կլյուչևые սլոա: пословицы и поговорки, переводческий прием, параллельный эквивалент, узуальная калька, окказиональная калька, индивидуально-авторское выражение, стилистический эквивалент, языковая норма, пословичный аналог

A. KHACHATRYAN – *On Some Translation Techniques of Proverbs and Sayings (on the Example of the Armenian Translations of “Don Quixote” by Cervantes)*. – Many nations share similar proverbs, however, all of them are anchored in a specific culture. Similarly, the legacy of Spanish proverbs is inherent only to Spanish people. From this perspective Cervantes’ works, especially “Don Quixote”, stand out with their richness of proverbs and sayings. The present paper focuses on six techniques of translating proverbs and sayings, each of which uniquely helps the author preserve the form and idea of the original text. The analysis of “Don Quixote’s” Armenian translations indicate that the Armenian translators used mainly either usual or occasional calque. In case of general proverbs and sayings the translators succeeded only in partial preservation of the proverbial equivalence, however, in case of Spanish national proverbs the translators mainly failed to highlight and transfer the characteristics of national identity.

Key words: proverbs and sayings, translation techniques, translation equivalence, calque, occasional calque, individual authoring expression, stylistic equivalence, linguistic norm, proverbial analogue